

Gondolatok a helynévi eredetű személynivekről*

1. A sajátosságjelölő személynivek¹ között tekintélyes súllyal vannak jelen a helynévi lexémát tartalmazó névformák. E névtípus a személynév-történeti kutatások érdeklődését elsősorban a családnevekkel összefüggésben keltette fel, ám az ennek kapcsán tett, a szakirodalomban olvasható megállapítások valójában nem a családneveket (mint nexusnévfajtat), hanem a családnévelőzményeket (mint sajátosságjelölő személyniveket) jellemzik. E nevek funkcionális-szemantikai szempontból a nemeseknél a birtokuk helyére, illetőleg a lakóhelyükre utalnak, az alacsonyabb társadalmi állásúak esetében pedig a lakó- vagy még inkább a származási helyüket jelölik meg (vö. pl. KÁLMÁN B. 1961: 35, 1979: 10, KÁZMÉR 1970: 61, FEHÉRTÓI 1983: 74, BÍRÓ 1998: 77–78).²

A Felső-Tisza-vidék családnévelőzményeit az 1401–1526 közötti időszakban vizsgálva N. FODOR JÁNOS a magyar eredetű nevek közel 30%-ában ismert fel helynévi lexémát (2010a: 93). A régi magyar családneveket bemutató szótárában KÁZMÉR MIKLÓS pedig a névalakok közel feléről nyilatkozott úgy, hogy azok — legvalószínűbb motivációjukat tekintve — helyvel való kapcsolatra utalnak, és lexikális szempontból helynevet (vagy ritkábban helyjelölő közsztöt; vö. *Vég, Városi*) tartalmaznak (vö. CsnVégSz. 12).

2. A lokális viszonyt kifejező sajátosságjelölő nevek alapjául helynévi és földrajzi köznévi lexéma egyaránt szolgálhatott,³ abban azonban, hogy a *Völgy, Hegy*

* A tanulmány az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport programja keretében készült.

¹ A személynévfajtak e munkában is alkalmazott kognitív-pragmatikai szemléletű meghatározásához lásd HOFFMANN 2008.

² KÁLMÁN BÉLA a jelenkori ragadványnév-keletkezés leggyakoribb indítékának is ezt a motivációt tartja (1961: 35). Kalotaszeg 34 településének ragadványnévanyaga ezt az állítást ugyanakkor nemigen támasztja alá: itt ugyanis az 1960 és 1965 között elvégzett gyűjtés alapján településenként 1–15% között ingadozik a lakóhelyre utaló elnevezések aránya (B. GERGELY 1977: 241). Ebben a tekintetben azonban — csakúgy, mint a ragadványnév-használatban általában — jelentős területi, illetve névközösségek között megmutatkozó különbségek is adódhatnak.

³ A szakirodalomban olykor nem túl szerencsés terminussal „hely- és településnévi eredetű nevek”-ként határozzák meg ezt a lexikális kategóriát, az előbbin azonban valójában földrajzi köznévi származást értenek (B. GERGELY 1981: 62–63, N. FODOR 2002: 39; de később ezt felülvizsgálva helyes megközelítéssel: N. FODOR 2010a: 64).

típusú személynevek alapszava helyjelölő közszó vagy vele azonos alakú helynév volt-e, nehéz lenne határozottan állást foglalni. Az ilyen lexikális szerkezetű személyneveket azért látom célszerűnek elkülöníteni mégis az egyértelműen helynévi alapszót tartalmazó személynevektől, mert közöttük a neveket használók is különbséget tesznek: a *Debreceni*, *Gergelylaka* személyneveket világosan helynévi, a *Völgy-féléket* viszont köznévi alapúnak érzékelik. A lokális kapcsolatra utaló nevek körében a legjellegzetesebbek kétségkívül azok a névalakok, amelyekhez település neve szolgált alapul (1394: Emericy dicti *Deuechery*, Zs. 1: 370/3344, FEHÉRTÓI 1969: 83, 1397: Paulum *Zenthjanuspallya* dictum, Z. 5: 43, FEHÉRTÓI 1969: 138, 1394/1466: Ladislaus *Wyfalw*, Zs. 1: 374/3375, FEHÉRTÓI 1969: 13), de vannak közöttük szép számmal más helynévfajtát tartalmazóak is: megyenév (1424: Georgius *Borsody*, Z. 8: 358, RMCsSz. 174, 1418: Petrum *Zalay*, RMCsSz. 962), tájnév (1475: Michaele *Alfeldy*, Z. 12: 299, RMCsSz. 34, 1477: Paulus *Felfewldi*, Z. 11: 208, RMCsSz. 357, 1413: Johannes *Erdely*, Z. 6: 283, RMCsSz. 330, 1522: Laurencius *Cherhati*, RMCsSz. 238),⁴ víznév (1427: Bartholomeus *Thyzay*, Z. 8: 324, RMCsSz. 1067, 1448: Paulus *Raba*, Z. 9: 194, RMCsSz. 879), mikrotoponima (1469: Bartholomeus *Falwegy*, RMCsSz. 344, 1438: Johanne *Kerthmegy*, Z. 8: 638, RMCsSz. 586) egyaránt részt vett az ilyen típusú személynevek megalkotásában (vö. ehhez még BENKŐ 1948–1949: 65–66, JUHÁSZ 1997: 176).⁵

Az alapul szolgáló helynévfajta tekintetében tapasztalható többféleség magyarázataként (bár kétségkívül a településnév a domináns helynévfajta) azt a körülményt szokás kiemelni, hogy amennyiben távolabbi vidékről költözik valaki az új lakóhelyére, akkor célszerűen nem a korábbi falujáról, hanem arról a megyéről, vidékről nevezik el (pl. *Baranyai*, *Erdélyi*), ahonnan érkezett, hiszen a távoli országrészen fekvő falu neve nem kellően informatív az új közösség számára, a nagyobb területi egységek megnevezése ellenben igen (vö. KÁLMÁN B. 1961: 35, 1989: 38, 78–79, N. FODOR 2002: 39–40, 2008: 299, 2010a: 79). Ezzel összefüggésben KÁZMÉR MIKLÓS egy lényeges szociopragmatikai szempontot is felve-

⁴ A tájnevek személynévalkotó szerepének JUHÁSZ DEZSŐ szentelt tanulmányt, és ebben arra mutatott rá, hogy noha az ómagyar kortól napjainkig több mint 300 tájnév ismeretes, ebből — részben kronológiai, részben morfológiai okokból — csak mintegy 50 szerepel személynévként is. Köztük is a nagy múltú, össznemzeti ismertségű nagytáji neveknek (*Alföld*, *Felföld*, *Erdély*) százzámra rúgó személynévi (családnévi) bázisuk van. Névszociológiai kérdéseket tárgyalva JUHÁSZ DEZSŐ ugyanakkor arra is rámutat, hogy az ismertség foka és a tájnév régisége fontos, a személynévvé válást elősegítő tényező. Önmagukban azonban ezek sem garantálhatják a produktivitást: egyes nagy gyakoriságú tájnévcsoportok egyáltalán nem kaptak helyet a személynevek állományában (1997: 180–181).

⁵ A tájnevekből alkotott sajátosságjelölő nevek például ahhoz is fogódzót nyújthatnak, hogy milyen tájfogalmak voltak ismeretesek a középkor évszázadaiban: feltűnő például, hogy a hegy-ségevek mint névalkotó elemek nem túl gyakoriak (BARABÁS 1981: 42).

tett, amikor azt hangsúlyozta, hogy noha a korabeli népi hely(név)ismeretről lényegében semmit sem tudunk, az mégis valószínű, hogy egy-egy falusi vagy városi ember település(név)ismerete igen szerény (egy megyénél is jóval kisebb) területre korlátozódhatott. Ebből pedig az adódik, hogy egy-egy településnév családnévvé válása is jellemzően csak az adott település szűkebb körzetében realizálódott (1970: 62).⁶ Ezt a feltételezést ugyanakkor megítélésem szerint az alacsonyabb jogállásúak, a jobbágyok neveire tarthatjuk elsősorban érvényesnek, a nemesek esetében a névadást alapvetően más tényezők befolyásolták.

Amíg ugyanis a jobbágyok helynévi alapszót tartalmazó sajátosságjelölő nevei többnyire az adott közösségtől származhattak, a birtokosok efféle megjelölései mögött — bizonyára nem függetlenül a jogaik, érdekeik érvényesítésének alapvető törekvésétől — részben (bár bizonyára nem kizárólagosan) ők maguk állhattak, a saját kezükben tartva mintegy a névadás folyamatát. Esetükben ugyanis nem elsősorban lakóhelyre, származási helyre utalt a helynévi személynév (mint a jobbágyoknál), hanem birtokra. Azt pedig, hogy ez a körülmény milyen erősen meghatározhatta a névhasználatot is, jól mutatja annak az Abaúj megyei családnak a példája, amely a 13. században nyert nemesi rangot, és a család tagjai, amint a nemességükkel együtt megkapták az Abaúj megyei Fáy birtokot, lényegében azonnal és következetesen *Fáy* néven szerepeltetik magukat az oklevelekben (KÁLMÁN B. 1979: 10); vö. pl. 1324: Philippus filius Urbani *de Fay*, 1327>1410: Petrus filius Stephani *de Fay* (Gy. 1: 79). A névadási aktus (vagyis a közösségi, illetőleg egyéni névadási aktus) közötti különbség magyarázhatja továbbá azt is, hogy mivel a jobbágyság körében a helynévi eredetű sajátosságjelölő név többnyire a korábbi lakóhelyet jelentette, csak igen kivételes esetekben fordult elő, hogy egy faluban az adott településnek a nevét viselje valamely család. A Heves megyei Ivádon viszont éppen ennek az ellenkezőjét tapasztalhatjuk, itt ugyanis a kisenemesi falu lakosságának nagy részére az *Ivány* névvel utaltak (N. FODOR 2008: 299, 2010a: 79).

A nemesi, birtokosi rétegnél ez a fajta névbeli reláció — a fent jelzett okok miatt — véleményem szerint egyáltalán nem lehetett ritka jelenség. A személynévben is rögzített birtoknév ENGEL PÁL megközelítésében csakis olyan birtokra utalhatott, ahol a nemesnek a háza volt, ami tehát aktuálisan a lakhelyül szolgált. Ez azzal is együtt jár, hogy az ilyen névforma használata és megkülönböztető funkciója szükségszerűen alkalmi jellegű, hiszen amennyiben a családnak több birtoka és lakóhelye volt, akkor több helynévi alapú személynévet is használhattak egyidejűleg vagy egymást váltva (1998: 16, vö. még N. FODOR 2002: 15, 16, 2004: 43). Ez utóbbi lehetőséghez az a korábban tett megfigyelésünk is fontos

⁶ A középkori ember ún. „névismereti horizont”-jának feltérképezhetőségéhez, illetőleg ennek kiszélesedéséhez legutóbb BÖLCSKEI ANDREA fűzött tanulságos észrevételeket a településnév-korrelációk kérdésével összefüggésben (2010: 239–248).

adalékul szolgálhat, hogy új, jelentősebb, nagyobb presztízsértékű birtok megszerzését nemritkán kísérte — az odaköltözés mellett — a birtokos helynévi eredetű személynévének megváltozása is.

3. A valamely hellyel való kapcsolatot kifejező sajátosságjelölő nevek morfológiai felépítésüket tekintve kétfélék lehetnek: alakulhattak formáns nélkül álló (1431: Micahela *Tyza*, Z. 8: 450, 1436: Andreas *Baraczka*, RMCsSz. 88), illetőleg *-i* képzőt tartalmazó helynevekből (1334: Nicolai de *Hegmegy*, A. 3: 58, SLÍZ 2011: 343, 1473: Petrus *Kewesdy*, Z. 9: 417, RMCsSz. 646). (Ez a megfigyelés gyakran előkerül a családnevekkel foglalkozó munkákban; vö. pl. BENKŐ 1948–1949: 65–66, KÁLMÁN B. 1961: 35, FEHÉRTÓI 1973–1975: 197, 1983: 74, ÁDÁM 1989: 214, HAJDÚ 2003: 797–798, N. FODOR 2007: 120, 2010a: 107.) Az utóbbi típusba tartozó neveket az előzményirodalom jelölt, „alaktanilag is motivált” (BÍRÓ 1998: 79) struktúráknak minősíti, s az *-i* képző szemantikai tartalmaként a ’valahová való’, ’valahonnan származik’ jelentésjegyet határozza meg (vö. pl. KNEZSA 1965/2003: 266, 339–340, N. FODOR 2010a: 107). KNEZSA ISTVÁN azt is kiemeli, hogy e funkció kifejezésére a magyarban — a szláv nyelvekben e téren tapasztalható sokszínűséggel szemben — kizárólag az *-i* képző használatos, ami meglehetősen egyhangúvá teszi ezt a névcsoportot. A szláv személynévalkotásban vidékenként más-más képzőelemeket vesznek igénybe a névadók az efféle lokális kapcsolatok megjelölésére (1965/2003: 266, 339–340). Megjegyzendő azonban, hogy az *-i* képző mellett olykor a *-si* morféma is feltűnik ebben a szerepkörben (1458/1784: *Nagyfalusi Márton*, RMCsSz. 760, 1578: *Lucas Kisfalusi*, RMCsSz. 598), igaz viszont, hogy ez a toldalékelem kronológiailag később kapcsolódott be a névalkotásba, mint az *-i* képző, illetve jól láthatóan jellegzetes morfológiai kötöttséget is mutat, minthogy alapvetően (a CsnVégSz. adatai szerint a 14–17. században kizárólagosan) a *-falu* utótagú helynevekből lett személynéveken tűnik fel.

Az ilyen személynévformák keletkezésében kétféle folyamat játszott szerepet: a személynévképzés, illetőleg a metonimikus névadás. Ezzel azt az álláspontomat is jelzem, hogy a helynévi alapszóból *-i* képzővel alakult személynévek (és képző-morfémájuk) helyzetét másként ítélem meg, mint pl. a folyamatos melléknévi igenévből alakultakét. Az 1348: Johannes filius Michaelis dicti *Fyzery* (Károlyi 1: 177–178, FEHÉRTÓI 1969: 92), 1359: Mathius dictus *Gemery* (Z. 3: 147, FEHÉRTÓI 1969: 92), 1391: Egidius *Debrecheny* dictus (Zs. 1: 206/1887, FEHÉRTÓI 1969: 81), 1353: Paulum dictum *Zomlyoy* (Z. 2: 540, FEHÉRTÓI 1969: 156) adatok képzőjét ugyanis olyan morfémának tekintem, amely a személynévalkotásban játszott szerepet, vagyis ezek a sajátosságjelölő nevek véleményem szerint nem a *füzéri*, *gömöri*, *debrecei*, *somlyói* melléknevekből keletkeztek, hanem a *Füzér*, *Gömör*, *Debrece*n, *Somlyó* helynevekből. Ezt a felfogást azok a személynévi adatok is támogatják, amelyek — az előzőekkel nyilvánvalóan egyazon sze-

mantikai jelleggel — formáns nélküli helynevet tartalmaznak; vö. pl. 1391: Nicolaum dictum *Syweg* (Z. 4: 469, FEHÉRTÓI 1969: 133), 1393: Georgio *Cheh-telek* (FEHÉRTÓI 1969: 72), 1397: Petrum dictum *Sopron* (Z. 12: 55, FEHÉRTÓI 1969: 133), sőt a kétféle struktúra akár ugyanannak a személynek a megjelölésében is váltakozhatott egymással (vö. pl. 1449: Mathias *leles*, [1445–1448]: Mathias *lelesy*, N. FODOR 2010b: 153). Ez a fajta variálódás pedig azt erősíti, hogy a személynév alapjául az adott helynév (és nem a belőle lett melléknév) szolgált.⁷

A szakirodalomban ugyanakkor az általam képviselttől eltérő véleményeket is olvashatunk. N. FODOR JÁNOS például úgy vélekedik, hogy a *Budai* típusú sajátosságjelölő személynevek nem a *Buda* helynévből, hanem annak *budai* melléknévi származékából alakultak. Némi ellentmondás feszül ugyanakkor ezen állítása és aközött, hogy az efféle névalakok létrejöttét keletkezéstörténeti szempontból viszont a morfológiai szerkesztéssel alakultak között tartja számon, s az *-i* képzőjükről úgy nyilatkozik mint személynévformánsról, igaz viszont, hogy a képzőnek ezt a szerepét másodlagosan kialakult funkciónak tekinti (2010a: 117–118). A formáns nélküli helynevet tartalmazó elnevezések kérdésében pedig N. FODOR JÁNOS arra az álláspontra helyezkedett, hogy noha azok keletkezése talán metonímiának tűnhet, mégis inkább redukciós folyamat (*Budai* > *Buda*) állhat a létrejöttük hátterében (2010a: 119). Ezzel a lehetőséggel a *Zemplén*, *Bakony* típusú személynevek kapcsán KÁLMÁN BÉLA is számol (1975: 454).

N. FODOR indokai között részben azt az érvet olvashatjuk, hogy a magyar névadásban szokatlan, a nyelvi rendszertől idegennek látszik a származás kifejezésére a puszta helynévvel történő élőnyelvi megnevezés és névhasználat; részben pedig a képzős és képzőtlen alakváltozatok egyazon személy említéseiben megfigyelhető variálódását hozza fel indoklásként. Azt is hangsúlyozza ugyanakkor, hogy mindemellett a metonimikus keletkezési módot sem lehet teljesen kizárni, különösen azért nem, mert vannak ilyen alakulatok a mai ragadványnévrendszerben is (2010a: 119). Azt az érvelést, hogy formáns nélküli helynév személynévként — még ha tudjuk is, hogy a tulajdonnevek nem mindig a köznevekkel azonos módon viselkednek, és a rendszerüket idegen hatások is érhetik — ellenkezik a magyar nyelv rendszerével, korábban KÁLMÁN BÉLA is alkalmazta, és úgy gondolta, hogy amennyiben a puszta helynév pótolhatná az *-i* képzős melléknévet, akkor előfordulhatna *Buda út*, *Érd szőlők* típusú névforma is (1975: 454).

Megítélésem szerint azt a feltevést, hogy a formáns nélküli helynév lokális kapcsolatra utaló sajátosságjelölő névként idegen lenne a magyar nyelv rendsze-

⁷ Az is kétségtelen azonban, hogy ezt a különbségtételt valójában csak a tipológiai leírás szempontjából érdemes megtennünk, mert a beszélők (a névadók és névhasználók) fejében a két folyamat között (a helynév + *-i* képző > személynév, illetve a helynévből lett *-i* képzős melléknév > személynév névalakulásmód között) aligha van a névfelfogásban különbség.

rétől, bátran elvethetjük. Ellentmond ennek egyrészt az N. FODOR által is említett mai ragadványnév-adási gyakorlat, de cáfolja emellett az a körülmény is, hogy a metonímia mint névalkotási folyamat a magyar személynévrendszerben minden időszakban meghatározó szerepet töltött be. Jellegzetes névalkotási eszköz ez továbbá a helynévadásban is, de — mint az egyik legtermészetesebb kognitív mechanizmusnak — alapvető jelentősége van általában a szóalkotásban is.⁸ Amit pedig KÁLMÁN BÉLA a főnévi jelzők ügyében mondott, azért nem lehet nyomós érv, mert ezek az elnevezések a megszületésükkor nem szerkezetelemként jöttek létre, azaz nem jelzői szerepet töltöttek be, hanem az illető személy főnévi megjelölései voltak. Egyébként pedig az általa negatív példaként említett névszerkezetek — ha ritkábban is — előfordulnak a magyar helynevek körében. Azt is megjegyzem ugyanakkor, hogy a főnévi jelző egyáltalán nem idegen a magyar nyelv rendszerétől. Az utolsó érv, az egyazon személy nevében megfigyelhető váltakozás kapcsán pedig arra hívom fel a figyelmet, hogy ezeket az adatokat nem feltétlenül úgy kell értékelnünk, hogy a névvariánsok egyike a másikából alakult, hanem létrejöhetnek ezek párhuzamosan is. Az ilyen variánsokat — ahogyan fentebb utaltam rá — én más szempontból tartom informatívnak.

Az is tény azonban, hogy a formáns nélküli helynévből származó személynévek aránya a képzéssel alakultakhoz képest — ha elenyészőnek nem is mondhatjuk, de — nem túl jelentős. Ezt az egyenlőtlen megoszlást jól érzékelteti a következő néhány számadat. KÁLMÁN BÉLA az 1522. évi dézsmalajstromban említett családnévformáknak a 10%-át minősítette formáns nélküli helynévből alakultnak (1961: 36, vö. még 1989: 78–80). SZABÓ LÁSZLÓ őrségi családnévanyagában 10,7%-ot tesznek ki a bizonyosan pusztai helynévi elnevezések a bizonyosan *-i* képzősök 83,9%-ával szemben (1993–1994: 286). KÁZMÉR MIKLÓS 5218 nevet minősített a családnévszótárában a legvalószínűbb motivációját tekintve helyvel való kapcsolatra utaló elnevezésnek (vö. CsnVégSz. 12, 173–82), ami — mint fentebb jeleztem — a teljes középkori magyar családnévállomány közel fele. E névtípus 97%-ában a helynévi lexéma az *-i* (ritkán *-si*) képzővel szerepel a névalakban, míg formáns nélküli helynév a helynévi eredetű családnevek alig 3%-ában áll.⁹ Találunk persze a szótárban tekintélyes számban olyan, valamely helynévvel alakilag megegyező névadatot is, amelyek egyik lehetséges magyarázata-

⁸ Ezt figyelembe véve inkább talán azon lehetne csodálkoznunk, hogy miért csupán szórványosan jelentkezett ez a névalkotási mód a helynévből alkotott sajátosságjelölő nevekben, amikor pedig nyelv- és névrendszertani szempontból kifejezetten indokolt lenne a használata.

⁹ Az olyan, KÁZMÉR szerint valamilyen módon helyvel kapcsolatba hozható személynéveket, mint az *Alsó*, *Felső*, *Végső*, *Külső*, itt természetesen nem vettem figyelembe, hiszen bennük nem helynév, sőt nem is helyjelölő közszó szerepel. Ezeket a neveket a szótár a 'valamely település alsó, felső stb. részén lakó' *alsó*, *felső* stb. közszóból származtatja, s a lexémák ilyen jelentéstartalmát az *Alsószér*, *Alsószeg*, *Alsóvég* típusú helynevek szemantikai jellegével is összefüggésbe hozza.

ként szóba jöhet ugyan a hellyel (főképpen településsel) való kapcsolat (vö. pl. *Bajna, Bese, Besenyő* stb.), ez azonban esetükben csupán kisebb valószínűséggel vethető fel.

4. A formáns nélküli helynevekből lett sajátosságjelölő személynevek ügye erősen megosztotta a történeti személynév kutatást. Abban a kérdésben például, hogy ez gyakori vagy ritka névadási eljárásnak tekinthető-e a régiségben vagy akár napjaink személynévadásában, szintén megoszlanak a vélemények. Az általános állásfoglalás szerint a pusztai helynévből való személynevek száma a magyarban nem nagy, sőt inkább szórványosnak tekinthető (vö. ehhez RMCsSz. 7), és egy részük okleveles említéseiben egymás mellett, a képzőtlen alakokkal váltokozva ott találjuk a képzős formát is (KÁLMÁN 1975: 454–455). J. SOLTÉSZ KATALIN nemzetközi mércével mérve is ritkának mondja ezt a névtípust, szemben a német, az angol és a francia személynévrendszerrel, ahol ez a személynévstruktúra a leggyakoribb családnév típusok közé tartozik (1979: 55, vö. KNEZSA 1965/2003: 266–267).¹⁰

Egészen más véleményen van viszont a kérdésben FEHÉRTÓI KATALIN, aki szerint jóval több formáns nélküli helynévből alakult a magyar nyelvben személynév, mint amit például KÁZMÉR MIKLÓS családnévszótára ilyennek jelez (1987: 17, 1994: 436). A véleménykülönbségeket — azon túl, hogy a gyakoriság viszonyfogalom — az is okozhatta, hogy FEHÉRTÓI több olyan személynévformában is ezt a lexikális szerkezetet azonosította (1973–1975), amelynek egyébként más, sokkal kézenfekvőbb magyarázata is van. Teljes mértékben egyetérthetünk ezért KÁLMÁN BÉLÁVAL abban, hogy nemigen célszerű helynévből magyarázni a *Tamás, Péntek, Pete, Péter* személynévformákat, ráadásul azzal a feltevéssel, hogy a személynévvé válás során az elsődleges *Tamásfalva, Péntekfalva, Peteháza, Péterföldre* típusú helynevekből elmaradt a helynevek második névrésze (1975: 455). Az efféle elliptikus változás lehetőségét FEHÉRTÓI több *-falva, -falva, -telke, -háza* stb. utótagú helynév (illetve a belőle feltételezett személynév) kapcsán is felvetette, de utalt emellett a *szent* lexéma redukciós elmaradására is mint az ilyen típusú névalkotás kísérő jelenségére (1973–1975: 202–203). Magyarázatait és feltevéseit látva joggal jegyezte meg KÁLMÁN BÉLA, hogy FEHÉRTÓI KATALIN „a felismerés bűvöletében [...] túlságosan messzire ment” (1975: 456), és ott is feltette a helynévi származtatást, ahol erre semmi szükség sincsen. A *Varga, Német, Pap, Péter, Sós* stb. személyneveknek ugyanis annyira egyér-

¹⁰ Hasonlóan nagy gyakoriságú ez a névtípus a finnben is, amely névrendszer sajátosan fordított jegyeket mutat fel a helynevek és a személynevek összefüggése tekintetében, mint a magyar. Amíg ugyanis a formáns nélküli helynevekből gyakran alakulnak családnevek (pl. *Kiviniemi* 'kőfélsziget'), helynevekké ugyanakkor a személynevek elsősorban nem önmagukban, hanem jellegzetes helynévképző formánsok segítségével válnak (pl. *Mattila* < *Matti* szn.) (vö. KÁLMÁN 1989: 15, 79, HOFFMANN 1990: 162).

telmü a magyarázatuk, hogy nagyon csekély valószínűséggel vethető fel a puszta helynévi eredetük, illetőleg a *Péterfalva*, *Paptelke* típusú összetett nevekből való elliptikus magyarázatuk. KÁLMÁN BÉLA természetesen nem vitatja el a formáns nélküli helynévből alakult személynevek típusának valós létét, de józan mérték-tartásra int a kérdésben: „A kapuknak a puszta helynevek felé való teljes kitérésével nagyon ingoványos talajra kerülünk. [...] Kár volna egy valóban létező ágacskat (fattyúhajtást) fatörzsszé növelni.” (1975: 455–456).¹¹

Ahogy az ide tartozható nevek körének túlzott kitágítása torzulásokhoz vezethet a névtípus jellemzőinek a felderítésében, ugyanúgy nem fogadható el a másik szélsőséges álláspont sem, amely a formáns nélküli helynevek sajátosságjelölő szerepű nevekként való tényleges élőnyelvi használatát kétségbevonja, és a névtípus keletkezését az írásbeliség számlájára írja. Több kutató is számolt azzal az eshetőséggel, hogy a képző nélkül álló helynevek személynévi szerepben talán nem is voltak élő nevek, hanem ezek mögött a tényleges, beszélt nyelvi névhasználatban képzett formák állhattak, és csak az írásbeliségben jelentkezett a képzőtlen alak, vagy azért, mert a lokális viszonyra utaló nevek oklevélbeli rögzítésének szokásos módjait (pl. *Joannes Chery* és *Joannes de Cher*) mintegy „kontaminálta” az oklevél írója (*Joannes Cher*), vagy pedig lejegyzési hiba folytán, vagyis „a latin *de* vagy a magyar *-i* képző néhol benne is maradhatott az írnök tollában” (KÁLMÁN 1961: 35, 1975: 454, vö. még SZABÓ I. 1954: 13–14, MEZŐ 1970: 29). N. FODOR JÁNOS is amellett érvel, hogy a szóbeliségben a látszólag puszta helynévi lexémát tartalmazó személynevek többsége *-i* képzős alakban volt használatos. Az, hogy ma is vannak formáns nélküli helynévvel azonos alakú személynevek, véleménye szerint nem mond ennek ellent, hiszen ezek kialakulása az írásbeliség hatásával („az írásbeli gyakorlatban jelentkező társadalmi szempon-

¹¹ SZABÓ ISTVÁN a FEHÉRTÓI által vallott nézetekhez némileg hasonlóan, de lényegesen óvatosabban fogalmazva korábban azt hangsúlyozta, hogy az *-i* képző nélkül személynévi szerepben álló helynevek sokszor „el tudnak rejtőzni” a kutatók szeme elől, főleg olyankor, ha a helynév, ami személynévként szerepel, közszoji eredetű (*Ács*, *Jobbágy*). Fogódzóként ilyen esetek megítélésére azt az eljárást javasolja, hogy amennyiben ezeket a névformákat a környék helynevei között megtaláljuk, bátran tartsuk őket helynévből származó személynévi elnevezéseknek (1954: 13–14). Ez a tanács azt jelzi, hogy SZABÓ ISTVÁN szerint is érdemes alaposabban szétneézni azok között a sajátosságjelölő személynevek (és egyidejűleg az adott régió helynevei) között is, amelyekben első ránézésre nem azonosíthatók egyértelműen helynévi lexémák. Azzal a nehézséggel persze nem árt számot vetni, hogy a történelem viharaiiban elnéptelenedett területeken gyakran fenn sem maradtak azok a helynevek, amelyekkel a személynévalakokat egyáltalán össze lehetne vetni (vö. FEHÉRTÓI 1969: 12, 1976: 476). Persze ehhez azt is hozzátehetjük, hogy amennyiben valóban egy *Ács* típusú helynévből alakulnának bizonyos személynévképző alakok, azok a beszélőközösség tagjainak mentális tablóján azonnal átszemantizálódnának, beilleszkedve a foglalkozásnévi lexémából lett elnevezések közé. Az *Ács* településre való személyt — éppen e miatt az egyezés miatt — sokkal nagyobb eséllyel nevezhették *Ácsi*-nak, mint *Ács*-nak.

tok érvényesülésével”) is magyarázható a későbbi századokban (2007: 122, 2010a: 54–55). KNEZSA ISTVÁN ellenben kellően indokoltnak találta a névtípus reális feltételezését arra az érve hivatkozva, hogy bár szokatlan és ritka személynév-alkotási módról van szó, de azt, hogy ezek a nevek nem lehetnek csupán „hanyag feljegyzések” eredményei, e névadási folyamat ma is eleven volta, a ragadványnévadásban való használata egyértelműen igazolja (1965/2003: 267, 340, lásd még FEHÉRTÓI 1973–1975: 200, ÖRDÖG 1982: 485). MEZŐ ANDRÁS és HAJDÚ MIHÁLY is kompromisszumos álláspontra helyezkedett ebben a kérdésben, és úgy nyilatkoztak, hogy az *-i* képző elmaradása bizonyos esetekben éppenséggel lehet íráshiba is, de ha tömegével jelentkezik, akkor nyilván nem erről van szó (MEZŐ 1970: 29, HAJDÚ 2003: 796; vö. még FEHÉRTÓI 1976: 472).¹²

Megítélésem szerint a szakirodalomban előhozott érveket érdemes differenciáltan kezelni, mert közöttük némelyek az írásbeliségben jelentkező latin szerkezetek (*de* + helynév, *dictus* + *de* + helynév, *dictus* + helynév + *-i*) mögötti magyar névhasználat kérdését firtatják, míg mások a névrendszerben kétségkívül létező *Nógrád*, *Tapolca* típusú személynévek keletkezési körülményeire kérdeznak rá. Ami az írásbeli szerkezetek használatának kérdését illeti, úgy vélem, hogy az e téren tapasztalható variációk nem alkalmasak arra, hogy belőlük az élőnyelvi névformák morfológiai és más természetű különbségeire következtethessünk. A beszélt nyelvben egykor használatban volt személynévalakokat (legyenek azok *Buda* vagy *Budai* típusú sajátosságjelölő nevek, vagy ’Budáról [ti. származó]’ körülírászerű személyjelölések), az oklevelek írnokai a megfelelő szerkezetsablonokkal rögzítették. Ez azt jelenti, hogy a *de Buda* megjelölés mögött éppúgy rejtőzhet akár *Budai* személynév is, mint a *dictus Budai* szerkezet mögött (lásd ehhez részletesen TÓTH V. 2013). Erről tanúskodnak a korábban már idézett, variánsokban fennmaradt említések is. Ezért nem tudok maradéktalanul egyetérteni FEHÉRTÓI KATALINnal (és másokkal) abban, hogy a *Clemens dictus Barachka*, *Blasium dictum Buda* személyjelölő szerkezetek nagyobb valószínűséggel tükröztetnek helynévi személynévet, mint a *Clemens de Barachka*-félék, amelyek pedig inkább látszanak körülírásoknak (1969: 12–13). A variációkban való okleveles említésekből én inkább arra következtetek, hogy a *Clemens dictus Barachka* megjelölés (ha elfogadjuk, hogy a *dictus* kifejezés már a puszta jelenlétével utal a tényleges névhasználatra) mintegy visszaigazolja a vele váltakozva említett *Clemens de Barachka* szerkezet ugyanilyen szerepét, azaz a mögötte álló személynév tényleges, *Baracska* alakban történő használatát is.

¹² MEZŐ ANDRÁS ugyanakkor — noha a tollhiba lehetőségét a tömeges előfordulás miatt elveti — a Várdai-birtok jobbágyneveinek e típusba tartozó említéseit (pl. *Matheus Devecher* ~ *Mathe de Deuecher*) végső soron nem tekinti élő névformáknak, hanem arról lehet szerinte inkább szó, hogy „a nemesi nevek írásában immár több évszázada követett mód analógiája játszhat szerepet a jobbágynevek efféle írásában”, amelyek tehát népi használatú személynévformákat nem tükröznek (1970: 29).

Mind az ómagyar kori személynévi adatok, mind a későbbi-mai személynév-rendszer vizsgálata azt mutatja, hogy a *Buda*, *Baracska*-féle puszta helynévi eredetű személynévek nem rendszeridegenek, és azt követően, hogy a korai ómagyar kor vége felé (vagy például a Tihanyi összeírás *Nógrád* adata alapján esetleg még korábban) megjelentek a névrendszerben, mind a mai napig folyamatosan jelen vannak a névadásban. A kialakulásuk aligha történhetett meg — ahogyan egyetlen más típusú személynévé sem — az írásbeliségben, amely csupán rögzítette a valóságban már funkcionáló elnevezési módokat.¹³

Érdekes ötletet vetett fel a formáns nélküli helynevek személynévként való alkalmazása kapcsán ÖRDÖG FERENC. Arra figyelmeztetett, hogy az ilyen elnevezések keletkezésekor bizonyosan ugyanaz volt a névadás fő indítéka, mint az *-i* képzős helynévi eredetűeknél, a névadó közösség azonban itt más nyelvi eszközzel, a metonimiával élt. A nyelvi eszköz megválasztásában pedig esetleg az expresszivitásnak is szerepe lehetett, annak tudniillik, hogy a *Boconád*, *Baté*, *Lasztonya*, *Libickozma* stb. típusú helynevekből a mai névrendszerben alakult formáns nélküli személynéveket jóval expresszívebbnek érzi a névhasználó közösség, mint a képzős formájukat. Azt persze, hogy a korábbi századok ilyen elnevezései mennyire voltak expresszívek, nyilvánvalóan nem lehet megítélni, az viszont tény, hogy az ily módon alakult mai ragadványnevek zöméhez gúnyos vagy bántó hangulat társul (1982: 485–486). Ezt is szem előtt tartva pedig „eleinktől sem kell megtagadnunk, hogy némelyik puszta, képző nélküli helynevet expresszívnek érezték, és velük ki tudták fejezni a név viselőjéről alkotott általános benyomásukat is” (ÖRDÖG 1997: 79). N. FODOR JÁNOS a távolabbi vidékről érkezők megjelölésére tartja inkább alkalmasnak ezt a személynévtípust, s *Bachka* (*dictus*) *János* példáján illusztrálva fejt ki, milyen névadási szituáció hívhatta életre a puszta helynévi személynévi megjelölést. A bacscai birtokos család átköltözve a Dráván túli birtokaikra lemondott az öröklött nyírségi és zempléni birtokról, köztük a névadó Bacska faluról is a Keled-ág javára. Az átköltözés után megszakadt a tényleges kapcsolat a korábbi birtok-, illetve lakóhellyel, így a névadás alapja is megszűnt, ám a névhasználók számára az ismeretlen távoli falu nevéből lett személynév lényeges azonosító erővel bírt (2004: 36–37, 2010a: 50–51, 52).

Fölvethetnénk esetleg a névtípus kialakulásával összefüggésben annak a lehetőségét is, hogy az *-i* képző jelentkezése és általánossá válása előtt is minden bizonnyal léteznie kellett egy olyan nyelvi eszköznek, amely az illető személyt a lakóhelyével, származási helyével, a birtokával való kapcsolat alapján jelölte meg, hiszen ez az összefüggés a későbbi időszakban jól láthatóan az egyik leg-

¹³ Többek között ezért (illetve az erősen hipotetikus jellege miatt) sem fogadhatjuk el azt a gondolatmenetet, amit FEHÉRTÓI KATALIN követett a jobbágyok ilyen jellegű neveinek kialakulási folyamatát magyarázva (1973–1975: 201, 113, lásd még 1976 is).

gyakoribb névadási motivációként határozza meg a személynévalkotást, s ennek eszköze lehetett az *-i* elterjedése előtt a helynévi lexéma formáns nélküli alakban való személynévi használata.¹⁴ A személynévi adatok kronológiai viszonyai ugyanakkor nemigen igazolják ezt a felvetést: a pusztá helynevek személynévi alkalmazásához képest nem figyelhetünk meg késést a képzős formák jelentkezésében. Igaz azonban, hogy a már említett latin szerkezetsablonok (*Clemens de Barachka*) nem is teszik lehetővé a legkorábbi e körbe vonható nevek morfológiai megoszlásának a vizsgálatát és egyúttal a két névszerkezet kronológiai egymásutánosságának az igazolását.

5. A helynévi lexémát tartalmazó sajátosságjelölő neveket a családnévelőzmények között a legkorábban jelentkező típusként tartja számon a szakirodalom, s koraisága bizonyára azzal a körülménnyel függ össze, hogy a családnévet mint nexusnévfajta életre hívó társadalmi feltételek között meghatározó jelentősége volt a birtoklásnak, ami pedig az erre utaló név állandóságát is egyre inkább megkövetelte a birtokló család nevében. A birtokjogot ugyanis gyakran éppen azáltal látták biztosítottnak, hogy a birtokos megjelölésében felhasználták annak a helységnek a nevét, ahol az illető birtokai feküdtek (B. GERGELY 1981: 61–62). Annak, hogy a nemesek helynévi eredetű sajátosságjelölő nevei korai jelentkezésű névformák lennének, FEHÉRTÓI KATALIN adattára ellentmondani látszik: az általa közölt 14. századi megkülönböztető neveknek ez ugyanis a legritkább típusa (1969: 32). Meg kell azonban jegyeznünk, hogy adattárába ő csupán azokat az okleveles adatokat vette föl, amelyekben a helynévi lexéma vagy *-i* képzős alakjában (1400: Nicolaum *Bereksoy*, Z. 5: 178, FEHÉRTÓI 1969: 65), vagy pedig *dictus*-os szerkezetben jelentkezett (1398: Blasium *dictum Buda*, HOKL. 1: 291, FEHÉRTÓI 1969: 69), míg az 1339: Jacubo *de Korlathfolua* (A. 3: 605, SLÍZ 2011: 185) típusú személyjelölő szerkezetek kívül rekedtek a vizsgálatán. FEHÉRTÓI szerint talán az állhat a helynévi eredetű sajátosságjelölő nevek korai jelentkezését hangsúlyozó vélekedések mögött, hogy a ténylegesen személyneveket rögzítő névszerkezeteket (és kronológiájukat) egybemosták a megítélese szerint ilyesféle névformákat bizonyosan nem tartalmazó *de* + helyneves szerkezetekkel (i. m. 33). Arról, hogy ezt a kérdést én magam hogyan ítélem meg, s miképpen látom a latin személyjelölő szerkezet ügyét elválasztandónak a valós személynévhasználat kérdésétől, egy korábbi írásomban részletesen szóltam (vö. TÓTH V. 2013).

Az ilyen személynevek nagyobb számban kétségtelenül a 14–15. századtól fordulnak elő a jogi iratokban, az Árpád-korból adathozható *Nógrád* személynév (1211: In villa Thurkh ... iobagiones ecclesie ... filius *Neugrad*, PRT. 10: 515, ÁSz. 581; vö. FEHÉRTÓI 1997: 433) kivételesen korai képviselője a helynévi lexémát tartalmazó sajátosságjelölő nevek típusának.

¹⁴ Hasonló gondolatot FEHÉRTÓI KATALIN is megfogalmazott egyik írásában (1976: 475).

A névtípus kronológiai (és minden bizonnyal területi) jellemzőit tágabb összefüggésekben érdemes szemlélünk. Egyrészt nyilvánvalóan a családnévelőzmények (majdani családnevek) hálózatában, másrészt pedig európai kontextusban kell e névtípus kialakulását és elterjedését elhelyeznünk. Abban ugyanis, hogy eleinte főként az előkelők, a birtokosok személyjelölő szerkezeteiben (több mással együtt) megjelent ez a névtípus (mintegy a birtokjog biztosításának igényével is), a nemzetközi oklevéladási gyakorlatnak lehetett döntő szerepe.

6. A helynévi lexémát tartalmazó sajátosságjelölő nevek kapcsán azt a kérdést is érdemes feltennünk, hogy vajon a helynév morfológiai szerkezete befolyással lehet-e a személynév-alakulás körülményeire: arra tehát, hogy a két fő morfológiai típus közül melyik realizálódik a személynévben, illetőleg arra, hogy egyáltalán alakul(hat)-e belőle személynév. Ilyen irányú vizsgálatokat mindeztáig ugyan nem végeztem, annak a lehetőségét azonban, hogy a helynév morfológiai struktúrája esetleg akadályozó tényezőként jelentkezik a személynévalkotásban, nem tartom kizárhatónak. Efféle morfológiai korlátokról JUHÁSZ DEZSŐ is említést tett a tájnévből lett családnevek tipizálásakor, és meggyőzően igazolta, hogy a *Szilágysági*, *Szepességi* személynévformák létrejöttét az a *-ság/-ség* tájnévképző gátolhatta meg, amely a 16–17. században (tehát viszonylag későn) tör ugyan jelentősen előre, de akkor nagy produktivitást mutat, és a vele alkotott tájnevek kronológiailag még bőven beleeshettek volna akár a családnevek előzményeiként szolgáló sajátosságjelölő névformák keletkezésének utolsó hullámaiba, mégsem találjuk ott őket ezen elnevezések között, míg a helyettük álló *Szilágvi*, *Szepesi* nevek viszont nagy gyakoriságú elemei a névrendszernek. Az is nyilvánvaló, hogy az olyan tájnevek, amelyek népi használatúvá sohasem váltak (mint pl. a *Partium*, *Szlavónia*), nem szolgálhattak személynévekhez sem alapul, a *Kővár vidéke*, *Beszterce vidéke* viszont szerkezetes jellegével állt ellen a személynévvé válásnak (1997: 177–178). KÁLMÁN BÉLA a helynévből formáns nélkül alakult névformák kapcsán pedig azt szögezi le, hogy a legtipikusabb összetett településnév-típusok, mint a *-falva* ~ *-falva*, *-vár*, *-ház(a)* stb. utótagúak, nem fordulnak elő ilyen struktúrájú személynévként, míg a németben például a *Königsfeld*, *Tiefenbach*, *Mittendorf* típusú családnevek egészen jellegzetesek (1975: 455, ezt a megfigyelését a RMCsSz. is alátámasztja).¹⁵

Az előzményirodalommal tartva én is úgy gondolom, hogy egy olyan személynévtípus, amely ilyen jelentős elemszámú kategóriája a személynévrendszernek, és amelynek ennyire markáns morfológiai jellemzői vannak, feltétlenül érdemes egy olyan vizsgálatra, amely az esetleg meglévő kötöttségeit igyekszik feltárni.

¹⁵ Talán ez a körülmény is inspirálhatta FEHÉRTÓI KATALINT abban, hogy — amint erről a fentiekben már szó esett — e nevekkel is számoljon a helynévi eredetű személynévek alapszavai között, föltéve azok ellipszis útján való megrövidülését; vö. *Péterfalva* helynév > *Péter* helyviszonyra utaló személynév.

Az ilyen vizsgálatoknak egyrészt az lehet a fő kérdésfelvetése, hogy milyen (morfológiai vagy egyéb nyelvi és nem nyelvi) tényezők állhatnak amögött, hogy valamely térség bizonyos helyneveiből keletkeznek helyviszonyt kifejező, helynévi lexémát tartalmazó sajátosságjelölő személynevek, másokból pedig nem. Ebben migrációs jelenségek is bizonyára szerepet játszanak, de az ezt a faktort lehetőség szerint kiszűrő, jól megválasztott területen végzett vizsgálatok nyelvi okokat — ha vannak ilyenek — is a felszínre hozhatnak. A másik megválaszolandó kérdés pedig a helynévszerkezet és a személynévszerkezet összefüggéseire irányul: kimutathatóak-e eltérések a helynévstruktúrák tekintetében a helynevekből képzéssel, illetve metonimiával alakult személynevek között. E kérdések feltárása olyan speciális vizsgálatot igényel, amilyenre jelen írásomban nem vállalkozhattam.

Irodalom

- A. = *Anjoukori okmánytár I–VI*. Szerk. NAGY IMRE. Budapest, 1878–1891. VII. Szerk. TASNÁDI NAGY GYULA. Budapest, 1920.
- ÁDÁM IMRE 1989. Földrajzi nevekre utaló vezetéknevek Szabolcs megyében a XVI. században. In: *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. Budapest. 212–214.
- ÁSZ. = FEHÉRTÓI KATALIN 2004. *Árpád-kori személynévtár. 1000–1301*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BARABÁS JENŐ 1981. Tájszemlélet és az etnikai kép tükröződése a XVI. századi személynevekben. In: HAJDÚ MIHÁLY–RÁCZ ENDRE szerk. *Név és társadalom. A III. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160. Budapest. 41–42.
- BENKŐ LORÁND 1948–1949. A családnév-változtatás kérdései. *Magyarosan* 17: 40–45, 65–71; 18: 1–6.
- BIRÓ FERENC 1998. Magánhangzóra végződő helynevek töváltozatai a régi magyar családnevekben. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 42/2: 77–86.
- BÖLCSKEI ANDREA 2010. *A magyar településnevek korrelációs rendszerének alakulása a természetes névadás korszakában*. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 2. Budapest.
- CsnVégSz. = FARKAS TAMÁS szerk. 2009. *Régi magyar családnevek névvégmutató szótára. XIV–XVII. század*. Budapest. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet–Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- ENGEL PÁL 1998. *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében*. Budapest, MTA Történettudományi Intézet.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1969. *A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek*. Nyelvtudományi Értekezések 68. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1973–1975. Helynevek mint családnevek *de praepositio* vagy *-i* képző nélkül. *Magyar Nyelv* 69: 197–203; 71: 113–117.

- FEHÉRTÓI KATALIN 1976. A XIV–XV. századi jobbágynevekről. *Magyar Nyelv* 72: 472–476.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1983. A Csákány családnévről. *Magyar Nyelv* 79: 71–76.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1987. A középkori Cigány helynevek és személynevek. *Névtani Értesítő* 12: 5–17.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1994. Gondolatok családneveink eredetéről. *Magyar Nyelvőr* 118: 430–437.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1997. Árpád-kori *Levente* és *Leue, Lewedi* személyneveink eredete. *Magyar Nyelv* 93: 426–441.
- N. FODOR JÁNOS 2002. *Tiszakönyök családnevei 1560-ból*. Magyar Névtani Dolgozatok 170. Budapest, ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet.
- N. FODOR JÁNOS 2004. Adalékok a helynévi eredetű családnevek kialakulásához. A Gutkeled nemzetség szőlátmonostori ágának családnevei. *Névtani Értesítő* 26: 31–45.
- N. FODOR JÁNOS 2007. A természetes családnevek lexikális-morfológiai vizsgálata. In: HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ szerk. *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói*. Debrecen–Budapest, Nemzetközi Magyarstudományi Társaság. 113–129.
- N. FODOR JÁNOS 2008. A magyar családnevek új szempontú rendszerezési lehetőségéről. *Magyar Nyelv* 104: 286–305.
- N. FODOR JÁNOS 2010a. *Személynevek rendszere a kései ómagyar korban. A Felső-Tisza-vidék személyneveinek nyelvi elemzése (1401–1526)*. Magyar Névtani Értekezések 2. Budapest, ELTE BTK.
- N. FODOR JÁNOS 2010b. *A Felső-Tisza-vidék késő középkori személyneveinek szótára (1401–1526)*. Magyar Névtani Értekezések 3. Budapest, ELTE BTK.
- B. GERGELY PIROSKA 1977. *A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere*. Bukarest, Kriterion Kiadó.
- B. GERGELY PIROSKA 1981. *A kalotaszegi magyar családnevek rendszertani és funkcionális vizsgálata*. Nyelvtudományi Értekezések 108. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY 1963–1998. *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I–IV*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Budapest, Osiris Kiadó.
- HOFFMANN ISTVÁN 1990. Könyv a finn helynevekről. *Magyar Nyelvjárások* 28–29: 157–164.
- HOFFMANN ISTVÁN 2008. A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 46: 5–20.
- HOKI. = NAGY IMRE–DEÁK FARKAS–NAGY GYULA szerk. 1879. *Hazai Oklevéltár. 1234–1536*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat.
- JUHÁSZ DEZSŐ 1997. Tájnevek régi családneveinkben. In: KISS GÁBOR–ZAIKZ GÁBOR szerk. *Szavak — nevek — szótárak. Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet. 176–181.

- KÁLMÁN BÉLA 1961. XVI. századi jobbágyneveinkhez. *Magyar Nyelvjárások* 7: 23–43.
- KÁLMÁN BÉLA 1975. Pusztá helynevek családnévként. *Magyar Nyelv* 71: 453–456.
- KÁLMÁN BÉLA 1979. Vezetéknevek és történelem. *Névtani Értesítő* 1: 9–13.
- KÁLMÁN BÉLA 1989. *A nevek világa*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Debrecen, Csokonai Kiadó.
- KÁZMÉR MIKLÓS 1970. XIV–XVIII. századi tulajdonnevek nyelvtörténeti értékesítése. A *-si* képző kialakulása. In: KÁZMÉR MIKLÓS–VÉGH JÓZSEF szerk. *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Nyelvtudományi Értekezések 70. Budapest, Akadémiai Kiadó. 60–69.
- KNIEZSA ISTVÁN 1965/2003. A magyar és a szlovák családnevek rendszere. In: KNIEZSA ISTVÁN, *Helynév- és családnévvizsgálatok.* Budapest, Lucidus Kiadó. 255–349.
- MEZŐ ANDRÁS 1970. *A Várdai-birtokok jobbágynevei a XVI. század közepén.* A Kisvárdai Vármúzeum Kiadványai 33. Kisvárdá.
- ÖRDÖG FERENC 1982. A pusztá helynevekből keletkezett családnevek kérdéséhez. *Magyar Nyelvőr* 106: 484–486.
- ÖRDÖG FERENC 1997. Helynevekből keletkezett családnevek *-i* képzővel és anélkül. In: B. GERGELY PIROSKA–HAJDÚ MIHÁLY szerk. *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványa 209. Budapest. 77–83.
- PRT. = ERDÉLYI LÁSZLÓ–SÖRÖS PONGRÁC szerk. 1912–1916. *A pannonhalmi Szent Benedek-rend története I–XII.* Budapest, Stephaneum.
- RMCsSz. = KÁZMÉR MIKLÓS 1993. *Régi magyar családnevek szótára (XIV–XVII. század).* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SLÍZ MARIANN 2011. *Anjou-kori személynévtár (1301–1342).* Budapest, Históriaantik.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SZABÓ ISTVÁN 1954. *Bács, Bodrog és Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 86. Budapest.
- SZABÓ LÁSZLÓ 1993–1994. Földrajzi nevekből keletkezett családnevek az Őrségben 1–2. *Névtani Értesítő* 15: 284–288; 16: 70–79.
- TÓTH VALÉRIA 2013. A középkori források személyjelölő szerkezeteinek névszociológiai értéke. *Magyar Nyelvjárások* 51: 17–57.
- Z. = NAGY IMRE–NAGY IVÁN–VÉGHÉLY DEZSŐ–KAMMERER ERNŐ–LUKCSICS PÁL szerk. 1871–1931. *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII.* Pest, majd Budapest, Magyar Történelmi Társulat.
- Zs. = *Zsigmondkori oklevéltár I–VII.* Szerk. MÁLYUSZ ELEMÉR. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1951–2001. *VIII–IX.* Szerk. BORSA IVÁN–C. TÓTH NORBERT. Budapest, 2003–2004. *X.* Szerk. C. TÓTH NORBERT. Budapest, 2007. *XI.* Szerk. C. TÓTH NORBERT–NEUMANN TIBOR. Budapest, 2009.

